

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ЦЕНТР ІНДУСТРІАЛЬНИХ
ПРОБЛЕМ РОЗВИТКУ

ЖАДАН ТЕТЯНА АНДРІЇВНА

УДК 338.27:664.3

**ПРОГНОЗУВАННЯ І ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА
РОЗВИТКУ ОЛІЙНО-ЖИРОВОЇ ГАЛУЗІ**

Спеціальність 08.00.03 – економіка та управління
національним господарством

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Харків – 2016

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Національному технічному університеті «Харківський політехнічний інститут» Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник – доктор економічних наук, професор
Манойленко Олександр Володимирович,
Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут», завідувач кафедри
економічного аналізу та обліку

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Стройко Тетяна Володимирівна,
Миколаївський національний університет
ім. В.О. Сухомлинського, завідувач кафедри міжнародної
економіки

кандидат економічних наук, доцент
Єрмоленко Олексій Анатолійович,
Харківський національний економічний університет ім.
Семена Кузнеця, доцент кафедри управління персоналом та
економіки праці

Захист відбудеться «27» травня 2016 року о 13⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради, шифр Д 64.251.01 у Науково-дослідному центрі індустріальних проблем розвитку НАН України за адресою: 61022, м. Харків, пл. Свободи, 5, Держпром, під'їзд 7, поверх 8.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Науково-дослідного центру індустріальних проблем розвитку НАН України за адресою: 61022, м. Харків, пл. Свободи, 5, Держпром, під'їзд 7, поверх 8.

Автореферат розісланий «27» квітня 2016 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

О. М. Красносова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Поглиблення кризових явищ в економіці України, які характеризуються прискоренням інфляційних процесів внаслідок девальвації національної валюти, стрімким зростанням індексу споживчих цін у січні – жовтні 2015 р. в порівнянні з відповідним періодом попереднього року на 49,5% (у т.ч. цін на продукти харчування - на 45,1%), різким падінням купівельної спроможності населення, спадом промислового виробництва на 15,4%, експорту товарів і послуг на 31,8%, скороченням притоку прямих іноземних інвестицій у жовтні 2015 р. до відповідного місяця попереднього року на 9,4% та падінням ВВП за III квартал 2015 р. на 7,2% потребує вжиття невідкладних заходів, серед яких важливе місце посідає державна підтримка базових і перспективних галузей переробної промисловості.

Олійно-жирова галузь України, демонструючи динамічний розвиток протягом останніх років, є надійним фундаментом забезпечення продовольчої безпеки країни, базисом розширення її експортного потенціалу, джерелом надходження валютної виручки до державного бюджету, обсяги якої за 2006-2014 рр. зросли в 4,4 рази до 4,8 млрд. дол. США, та покриття дефіциту платіжного балансу України за рахунок позитивного сальдо зовнішньої торгівлі, яке за цей період збільшилось в 5 разів до 4,5 млрд. дол. США. Незважаючи на об'єктивні перешкоди, олійно-жировій галузі у 2014 р. вдалося зберегти лідируючі позиції в українському експорті аграрного сектору економіки з часткою 28,8% та світовому експорті соняшникової олії з часткою ринку 52,4% і географією поставок до 114 країн світу. Важливими чинниками розвитку олійно-жирової галузі є членство України у СОТ та підписання Угоди про асоціацію з країнами Європейського Союзу, а також створення в рамках цієї Угоди поглибленої та всеосяжної зони вільної торгівлі, що відкриває вітчизняним виробникам олійно-жирової продукції перспективи для освоєння нових ринків збуту, підвищення рівня її якості та безпечності.

Проте, незважаючи на певні здобутки олійно-жирової галузі, актуальними проблемами, що заважають повною мірою реалізувати свій експортний потенціал, залишаються невідповідність якості та безпечності олійно-жирової продукції міжнародним та європейським нормам і правилам.

Зростаюча роль олійно-жирової галузі у подоланні кризового стану та відновленні економічного зростання національної економіки України вимагає формування дієвої системи державної підтримки її експортного потенціалу на основі прогнозування основних тенденцій її розвитку.

Проблемам прогнозування та державної підтримки розвитку окремих галузей, регіонів та національної економіки в цілому присвячені праці таких відомих вітчизняних та зарубіжних вчених, як: В. Андрійчук, І. Бестужев-Лада, В. Борісевіч, О. Бородіна, В. Геєць, О. Гудзь, С. Дем'яненко, А. Діброва, О. Єрмоленко, М. Ільчук, М. Калінчик, М. Кизим, Ю. Лупенко, В. Месель-Веселяк, Л. Молдаван, Б. Пасхавер, Б. Райзберг, П. Саблук, А. Стельмашук, Д. Стеченко, Т. Стройко, В. Хаустова, О. Шпичак, О. Шубравська та ін. Проте, низка питань, пов'язаних з прогнозуванням та державною підтримкою розвитку олійно-жирової галузі з орієнтацією на зміцнення продовольчої безпеки країни, підвищення конкурентоспроможності олійно-жирової продукції та нарощування її присутності на міжнародних ринках, все ще не знайшли

належного відображення в наукових працях.

Актуальність зазначених проблем обумовила вибір теми дисертаційної роботи, її мету і завдання.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана відповідно до плану наукових досліджень Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут» за темами «Розробка напрямків розвитку виробництва продукції в умовах функціонування ринкових відносин» (№ ДР - 0110U004302), в рамках якої автором запропоновано методичний підхід до прогнозування обсягів виробництва олійно-жирової продукції у короткостроковому періоді, а також «Формування механізму державної підтримки конкурентоспроможності вітчизняних товаровиробників» (№ ДР - 0112U008484), де здобувачем визначено сутність поняття державної підтримки розвитку олійно-жирової галузі та удосконалено її теоретико-методичне забезпечення.

Мета і задачі дослідження. Метою дослідження є подальший розвиток теоретико-методичних положень і розробка практичних рекомендацій щодо прогнозування та державної підтримки розвитку олійно-жирової галузі в Україні.

Для досягнення визначеної мети в дисертації поставлені такі задачі:

- уточнити сутність та зміст поняття прогнозування і державна підтримка галузі;
- розвинути методичний підхід до формування матеріального балансу олійно-жирової галузі;
- удосконалити методичний підхід до оцінки та прогнозування внутрішнього споживання рослинної олії у короткостроковій перспективі;
- удосконалити методичний підхід до прогнозування обсягів виробництва соняшникової олії у короткостроковій перспективі;
- обґрунтувати склад першочергових заходів державної підтримки розвитку олійно-жирової галузі.

Об'єктом дослідження є процес державної підтримки розвитку олійно-жирової галузі в Україні.

Предметом дослідження є теоретико-методичні та прикладні аспекти прогнозування розвитку олійно-жирової галузі та формування заходів її державної підтримки.

Методи дослідження. Теоретико-методичним і методологічним підґрунтям дисертаційної роботи стали основні положення економічної теорії, агропромислової політики, наукові праці вітчизняних і зарубіжних вчених з проблем теорії та практики прогнозування і державної підтримки розвитку олійно-жирової галузі.

Під час дослідження використано такі загальнонаукові та спеціальні методи та прийоми: *системний підхід* – для визначення об'єкта й предмета дослідження; *логічного аналізу* – для дослідження економічної природи, ролі та місця олійно-жирової галузі в економіці країни; *аналізу та синтезу* – для дослідження вітчизняного та світового досвіду державної підтримки олійно-жирової галузі; *системного, структурного та порівняльного аналізу* – для дослідження стану сировинної бази, виробництва олійно-жирової продукції та її споживання на внутрішньому і світовому ринках; *програмно-цільовий підхід* – у визначенні складу проекту державної цільової програми розвитку олійно-жирової галузі; *графічний метод* – для надання наочності матеріалу та схематичного зображення теоретичних і практичних положень дисертації.

Інформаційну базу дослідження складають: законодавчі акти України; нормативні документи центральних органів державної влади; дані Державної служби статистики України; Міністерства економічного розвитку і торгівлі України; Міністерства аграрної політики та продовольства України; УкрНДІОЖ НААН України; асоціації виробників «Укроліяпром»; інформаційно-аналітичних та консалтингових агентств «АПК-Інформ», «Експерт Агро», «УкрАгроКонсалт»; Департаменту сільського господарства США (USDA); джерела статистичної та аналітичної інформації офіційних періодичних видань; матеріали Міжнародних науково-практичних конференцій; публікації у вітчизняних та іноземних виданнях із досліджуваної проблематики; результати досліджень, виконаних особисто автором.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у подальшому розвитку теоретико-методичного забезпечення державної підтримки розвитку олійно-жирової галузі на підґрунті побудованих прогнозів. Наукова новизна розкривається в таких основних результатах:

удосконалено:

методичний підхід до оцінки та прогнозування обсягів споживання рослинної олії населенням у короткостроковій перспективі, який, на відміну від існуючих, ґрунтується на поєднанні системи рекурсивних регресійних моделей (залежності рівня середньодушового споживання рослинної олії від середньомісячних грошових доходів населення та ціни на рослинну олію; залежності обсягів споживання рослинної олії населенням від середньодушового споживання рослинної олії та чисельності населення України) та екстраполяційних моделей прогнозу чисельності населення України, його середньомісячних грошових доходів та середньої ціни на рослинну олію від фактора часу, що дає змогу визначати обсяги виробництва рослинної олії, які необхідні для задоволення потреб населення, виходячи з мінімальних та раціональних норм споживання;

методичний підхід до прогнозування обсягів виробництва соняшникової олії у короткостроковій перспективі, в основу якого, на відміну від існуючих, покладено систему взаємозв'язаних одночасних регресійних моделей (залежності рівня врожайності соняшнику від кількості внесених органічних та мінеральних добрив; залежності обсягів виробництва соняшнику від рівня його врожайності та розміру посівних площ; залежності обсягів виробництва соняшникової олії від валового збору соняшнику, розміру переробних потужностей, фактичних втрат соняшникової олії при її виробництві), в яких залежна змінна попередньої моделі є незалежною змінною в наступній моделі, та екстраполяційних моделей прогнозу цих змінних, що дає змогу визначати припустимі обсяги експорту соняшникової олії за песимістичним, базовим й оптимістичним сценаріями та приймати обґрунтовані управлінські рішення щодо розширення виробничих потужностей олійно-жирової галузі;

склад заходів державної підтримки розвитку олійно-жирової галузі, що, на відміну від існуючого, ґрунтується на результатах прогнозу обсягів споживання та виробництва рослинної олії у короткостроковій перспективі та дає змогу обґрунтованого вибору інструментів державної підтримки та засобів, що необхідні для їх практичної реалізації.

дістали подальшого розвитку:

визначення сутності та змісту державної підтримки розвитку галузі як складової

державного регулювання, яка, на відміну від існуючої, є сукупністю виключно стимулюючих форм, методів, інструментів та заходів впливу держави на процеси, відносини та явища, що мають місце у сферах ресурсного забезпечення, виробництва та реалізації продукції, та дають змогу досягти необоротних, направлених, закономірних та якісних змін з метою підсилення стійкості галузі до збурюючого впливу внутрішнього і зовнішнього середовища, підвищення конкурентоспроможності на внутрішньому і світовому ринках;

методичний підхід до формування матеріального балансу олійно-жирової галузі, який, на відміну від існуючого, базується на детермінованому на стадії переробки продуктового дереві комплексного використання олійної сировини та інтегративній системі міжвиробничих зв'язків, що дозволяє визначати ресурсні потреби олійно-жирової галузі в олійній сировині і напівфабрикатах на всіх рівнях економічної системи держави.

Практичне значення одержаних результатів. Практичний інтерес мають теоретичні положення та методичне забезпечення державної підтримки розвитку олійно-жирової галузі України, які базуються на результатах прогнозування, та можуть бути використані під час формування державних цільових програм.

Запропоновані в дисертації висновки й рекомендації, що мають прикладний характер, упроваджені в діяльність у Головному управлінні економіки Харківської обласної державної адміністрації (довідка № 09-5/1794 від 05.09.2013 р.); Управління агропромислового розвитку Балаклійської районної державної адміністрації (довідка № 01-1-01/11/418 від 22.04.2014 р.).

Теоретичні положення й практичні рекомендації, що містяться в роботі, застосовуються в навчальному процесі у підготовці та викладанні дисципліни «Економічна безпека» для студентів економічного факультету Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут» (довідка № 116/01 від 24.04.2014 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійною науковою роботою. У загальній кількості наукових праць, опублікованих у співавторстві, в дисертаційній роботі використано лише ті положення, що є результатом особистого дослідження автора.

Особистий внесок автора в роботах, виконаних у співавторстві викладено у списку опублікованих праць в авторефераті.

Апробація результатів дисертації. Основні положення дисертаційної роботи доповідалися й обговорювалися на міжнародних науково-практичних конференціях: «Дослідження та оптимізація економічних процесів «Оптимум - 2006, 2012, 2013» (м. Харків, 2006, 2012, 2013 рр.); «Стратегії інноваційного розвитку економіки України: проблеми перспективи, ефективність» (м. Харків, 2011 р.); «Проблеми та перспективи розвитку української науки на початку третього тисячоліття» (м. Переяслав-Хмельницький, 2011 р.); «Інформаційні технології: наука, техніка, технологія, освіта, здоров'я» (м. Харків, 2012 р.); «Конкурентоспроможність економіки України: теорії, моделі, механізми» (м. Дніпропетровськ, 2013 р.); «Розвиток національних економік в умовах глобальної нестабільності» (м. Одеса, 2013 р.); «Перспективи розвитку ринкової економіки на засадах конкурентоспроможності, інноваційності та сталості» (м. Дніпропетровськ, 2014 р.); «Сучасні наукові підходи до

стабільного економічного розвитку та економічної безпеки» (м. Чернігів, 2014 р.); «Соціально-економічний розвиток України та її регіонів: проблеми науки та практики» (м. Одеса, 2015 р.); «Стратегічні напрями соціально-економічного розвитку держави в умовах глобалізації» (м. Хмельницький, 2015 р.).

Публікації. Основні положення дисертації опубліковані у 29 наукових працях, з яких 1 - у колективній монографії, 15 - у наукових фахових виданнях (у тому числі 11 одноосібно), 1 – у міжнародному виданні та 12 тез доповідей на міжнародних науково-практичних конференціях. Загальний обсяг публікацій складає 13,61 ум.-друк. арк., з яких авторові належить 12,88 ум.-друк. арк.

Структура й обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел із 248 найменувань і додатків. Робота містить 10 таблиць, 39 рисунків (з них 11 займають 11 повних сторінок) та 24 додатки. Обсяг основного тексту дисертації становить 191 сторінку машинописного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано актуальність теми дисертації, розкрито сутність наукової проблеми і стан досліджень з питань прогнозування і державної підтримки розвитку олійно-жирової галузі; сформульовано мету, задачі, об'єкт і предмет дослідження, відображено наукову новизну та практичне значення отриманих результатів.

У першому розділі – «Теоретико-методичні аспекти прогнозування та державної підтримки розвитку олійно-жирової галузі» – визначено місце і роль олійно-жирової галузі в національній економіці України та обґрунтовано необхідність її державної підтримки; визначено сутність категорій «державна підтримка розвитку галузі» та «прогнозування розвитку галузі»; сформовано теоретико-методичне забезпечення прогнозування та державної підтримки розвитку олійно-жирової галузі.

У роботі обґрунтовано ключову роль олійно-жирової галузі у забезпеченні фізіологічних потреб населення та стратегічних потреб держави в соціально значимому продукті харчування - соняшниковій олії; зміцненні виробничої, продовольчої, зовнішньоекономічної та енергетичної безпеки як складових економічної безпеки України; розширенні експортного потенціалу країни; підвищенні рівня зайнятості та доходів населення. Доведено, що олійно-жирова галузь займає одне із провідних місць в агропромисловому комплексі України, серед галузей харчової та переробної промисловості, стимулює їх розвиток та впливає на стан економіки країни в цілому.

Встановлено, що протягом 2010-2014 рр. мало місце зростання кількості суб'єктів господарювання олійно-жирової галузі на 13,2% до 471 одиниці, що становило 8,52% від їх загальної чисельності у харчовій та 1,31% у переробній промисловості. Кількість зайнятих працівників за цей період зросла на 22,2% до 26,4 тис. осіб, що становило 7,53% від чисельності працюючих у харчовій та 1,63% у переробній промисловості, а витрати на їх оплату праці підвищились на 122,9% до 1540,1 млн. грн., що становило 10,55% від таких витрат у харчовій та 2,24% у переробній промисловості. Обсяги реалізованої продукції збільшились на 112,1% до 69352,9 млн. грн., що становило 22,93% у структурі обсягів реалізованої продукції суб'єктами господарювання харчової та 7,67% переробної промисловості. Обсяги

прямих іноземних інвестицій, залучених в олійно-жирову галузь, за цей період зросли на 283,2%, а за 2014 р. знизились на 7% до 419,1 млн. дол. США (станом на 31.12.2014 р.), що становило 15,34% від їх обсягу у харчову та 3,33% у переробну промисловість. Збільшення обсягів експорту продукції олійно-жирової галузі за цей період на 60% до 4805,31 млн. дол. США, що становило 8,91% у загальній вартісній структурі товарного експорту з України, 12,39% переробної та 60% харчової промисловості, сприяло розширенню експортного потенціалу країни, скороченню дефіциту бюджету, врівноваженню платіжного балансу та стабілізації курсу національної валюти.

Проте, незважаючи на певні здобутки олійно-жирової галузі, до найгостріших проблем, які стримують її розвиток, у сфері ресурсного забезпечення віднесено: дефіцит олійної сировини (зокрема, насіння соняшнику); недостатній рівень налагодженості взаємозв'язків між постачальниками олійної сировини та її переробниками; нестача фінансових ресурсів; несвоєчасне відшкодування ПДВ експортерам; у сфері переробки олійної сировини та виробництва олійно-жирової продукції: низький рівень використання переробних потужностей; недосконалість обладнання та технологій переробки олійної сировини, що призводить до її втрат, збільшення відходів, росту цін на олійно-жирову продукцію; недосконалість контролю якості і безпечності, засобів оцінки відповідності олійно-жирової продукції на всьому харчовому ланцюгу; застарілість та обов'язковість застосування стандартів на олійно-жирову продукцію; у сфері реалізації олійно-жирової продукції: низька товарна диверсифікованість експорту олійно-жирової продукції, в якому переважає сира нерафінована соняшникова олія; невідповідність якості та безпечності олійно-жирової продукції міжнародним та європейським правилам, що стає на заваді збільшення обсягів її експорту та розширення зовнішніх ринків збуту.

Доведено необхідність державної підтримки розвитку олійно-жирової галузі, яка з одного боку пояснюється нездатністю механізму ринкового саморегулювання оптимально та швидко концентрувати ресурси на вирішенні зазначеного спектру проблем розвитку олійно-жирової галузі, нейтралізації дії дестабілізуючих чинників внутрішнього та зовнішнього середовища, а з іншого – зумовлена її місцем та роллю у національному господарстві України.

Систематизація та узагальнення сучасних наукових уявлень до розуміння економічного змісту категорій «регулювання», «державне регулювання», «підтримка», «державна підтримка», «розвиток» та «галузь» дозволили запропонувати авторське визначення категорії «державна підтримка розвитку галузі» як складової державного регулювання, під якою розуміється сукупність виключно стимулюючих форм, методів, інструментів та заходів впливу держави на процеси, відносини та явища, які мають місце у сферах ресурсного забезпечення, виробництва та реалізації продукції, що дають змогу досягти необоротних, направлених, закономірних та якісних змін з метою підсилення стійкості галузі до збурюючого впливу внутрішнього і зовнішнього середовища, підвищення її конкурентоспроможності на внутрішньому і світовому ринках.

Виходячи з даного визначення та основних положень теорії державного регулювання економіки, розроблено теоретико-методичне забезпечення державної підтримки розвитку олійно-жирової галузі, яке базується на специфічних принципах, функціях, формах, методах, інструментах державного регулювання та підтримки,

способах їх здійснення (регулювання по відхиленню, регулювання по збурюванню та їх комбінації), використання яких дозволяє коригувати перебіг економічних процесів у внутрішньому і зовнішньому середовищі олійно-жирової галузі та забезпечити її сталий розвиток у відповідності з цілями агропромислової політики України.

У процесі дослідження встановлено, що одним зі складових елементів державного регулювання та підтримки розвитку олійно-жирової галузі є прогнозування, результати якого дають уявлення про майбутній стан і перспективи розвитку галузі та слугують джерелом інформації для підготовки й прийняття обґрунтованих управлінських рішень щодо активізації її економічного зростання.

Аналіз та узагальнення існуючих поглядів до розуміння сутності категорії «прогнозування» дозволили уточнити зміст категорії «прогнозування розвитку галузі», під яким слід розуміти процес наукового обґрунтування вірогідного переходу галузі в якісно новий стан при умові, що виявлені основні чинники, закономірності, тенденції її минулого і теперішнього стану зберуться на період упередження, та (або) визначення альтернативних шляхів і термінів досягнення очікуваного стану галузі у майбутньому на підставі визначених цілей. Запропоноване визначення покладено в основу розробки теоретико-методичного інструментарію прогнозування розвитку олійно-жирової галузі, який ґрунтується на основних принципах, функціях і методах соціально-економічного прогнозування, логічній схемі формування та здійснення прогнозів, що дозволяє визначати цілі, проблеми, завдання та пріоритетні напрями розвитку олійно-жирової галузі, здійснювати обґрунтований вибір форм, методів, інструментів та заходів її державної підтримки.

У другому розділі – «Аналіз сучасного стану та державної підтримки розвитку олійно-жирової галузі в Україні» – проаналізовано сучасний стан сировинної бази та виробництва в олійно-жировій галузі; запропоновано методичний підхід до формування матеріального балансу олійно-жирової галузі; визначено основні тенденції у споживанні рослинної олії на внутрішньому та зовнішньому ринках; удосконалено методичний підхід до оцінки та прогнозування внутрішнього споживання рослинної олії у короткостроковій перспективі; узагальнено вітчизняний та світовий досвід державної підтримки розвитку олійно-жирової галузі.

Проведені дослідження дозволили встановити, що подальший розвиток олійно-жирової галузі знаходиться в прямій залежності від стану сировинної бази. З'ясовано, що зростання світового попиту на рослинну олію призвело до збільшення обсягів виробництва олійного насіння в Україні за 2000-2014 рр. в 4,45 рази до 16334,2 тис. т (у т.ч. соняшнику - в 2,9 рази до 10133,8 тис. т, ріпаку – в 16,6 рази до 2198 тис. т, сої – в 60,6 рази до 3881,9 тис. т), рослинної олії – в 4,6 рази до 4602 тис. т (у т.ч. соняшникової - в 4,5 рази до 4359,2 тис. т.) та переробних потужностей олійно-жирової галузі - в 6 разів до 15609,8 тис. т/рік (у т.ч. потужностей з переробки насіння соняшнику - в 5,2 рази до 13738,1 тис. т/рік). Незважаючи на позитивну динаміку виробництва олійного насіння в Україні, у 2014 р. спостерігалось зниження завантаженості переробних потужностей олійно-жирової галузі до 70,2% (у т.ч. потужностей з переробки соняшнику – до 72,1%), що є свідченням розриву між наявними можливостями переробної сфери олійно-жирової галузі та обсягами виробництва олійної сировини, зокрема насіння соняшнику.

У роботі доведено, що причинами таких диспропорцій є нарощування обсягів

виробництва олійної сировини на екстенсивній основі через розширення посівних площ, які за 2000-2014 рр. зросли в 2,48 рази до 8082,4 тис. га (у т.ч. під соняшником - в 1,78 рази до 5256,5 тис. га), та порушення агротехнологічних прийомів вирощування (недотримання сівозмін, нормативів внесення мінеральних та органічних добрив, засобів захисту рослин, використання неякісного посівного матеріалу), що призводить до зниження урожайності та якості олійного насіння.

За результатами проведеного аналізу зроблено висновок про необхідність вирішення проблеми забезпечення насінням соняшнику зростаючих потреб експорто-орієнтованих переробних потужностей олійно-жирової галузі.

З метою визначення ресурсних потреб олійно-жирової галузі в олійній сировині та напівфабрикатах для заданих обсягів виробництва кінцевої (товарної) продукції автором розроблено методичний підхід до формування матеріального балансу олійно-жирової галузі, який базується на детермінованому на стадії переробки продуктовому дереві комплексного використання олійної сировини та інтегративній системі міжвиробничих зв'язків в олійно-жировій галузі. Продуктове дерево комплексного використання олійної сировини (соняшника) дозволяє виокремлювати кінцеву (товарну) продукцію, проміжну продукцію та відходи на кожній стадії переробки. В основу розробки схеми міжвиробничих зв'язків в олійно-жировій галузі покладено технологічні зв'язки між окремими виробничими одиницями олійно-жирової галузі, кожне з яких виготовляє певну олійно-жирову продукцію, частина якої споживається іншими виробничими одиницями галузі, а інша - виходить за її межі як кінцева продукція, та нормативи витрат однієї продукції на виробництво одиниці іншої в натуральних величинах, що дозволяє побудувати матрицю коефіцієнтів прямих витрат ресурсів за напрямками їх використання, що представлені на рис. 1, для моделі матеріального балансу.

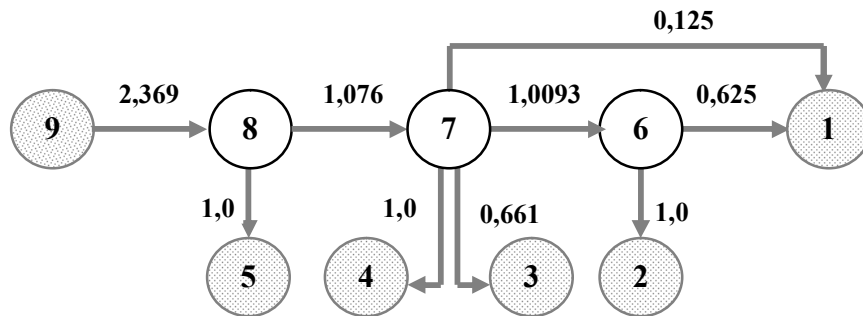

Рис. 1. Схема міжвиробничих зв'язків в олійно-жировій галузі:

Кінцева (товарна) продукція:

- 1 – маргаринова продукція;
- 2 – саломас;
- 3 – майонез;
- 4 – рафінована соняшникова олія;
- 5 – нерафінована соняшникова олія.

Валові випуски продукції (напівфабрикатів):

- 6 – саломас на виробництво маргарину та товарна продукція;
 - 7 – рафінована соняшникова олія на виробництво саломасу, маргарину, майонезу та товарна продукція;
 - 8 – нерафінована соняшникова олія на виробництво рафінованої олії та товарна продукція;
 - 9 – насіння соняшнику на виробництво нерафінованої соняшникової олії;
- 2,369; 1,076 та інші числові значення коефіцієнтів прямих витрат ресурсів.

На рис. 2 наведено методичний підхід до формування параметрів матеріального балансу олійно-жирової галузі, який передбачає послідовне визначення потреби в сировині та напівфабрикатах першого входження, потім другого, третього і т.д., поки не будуть враховані всі стадії виробництва олійно-жирової продукції.

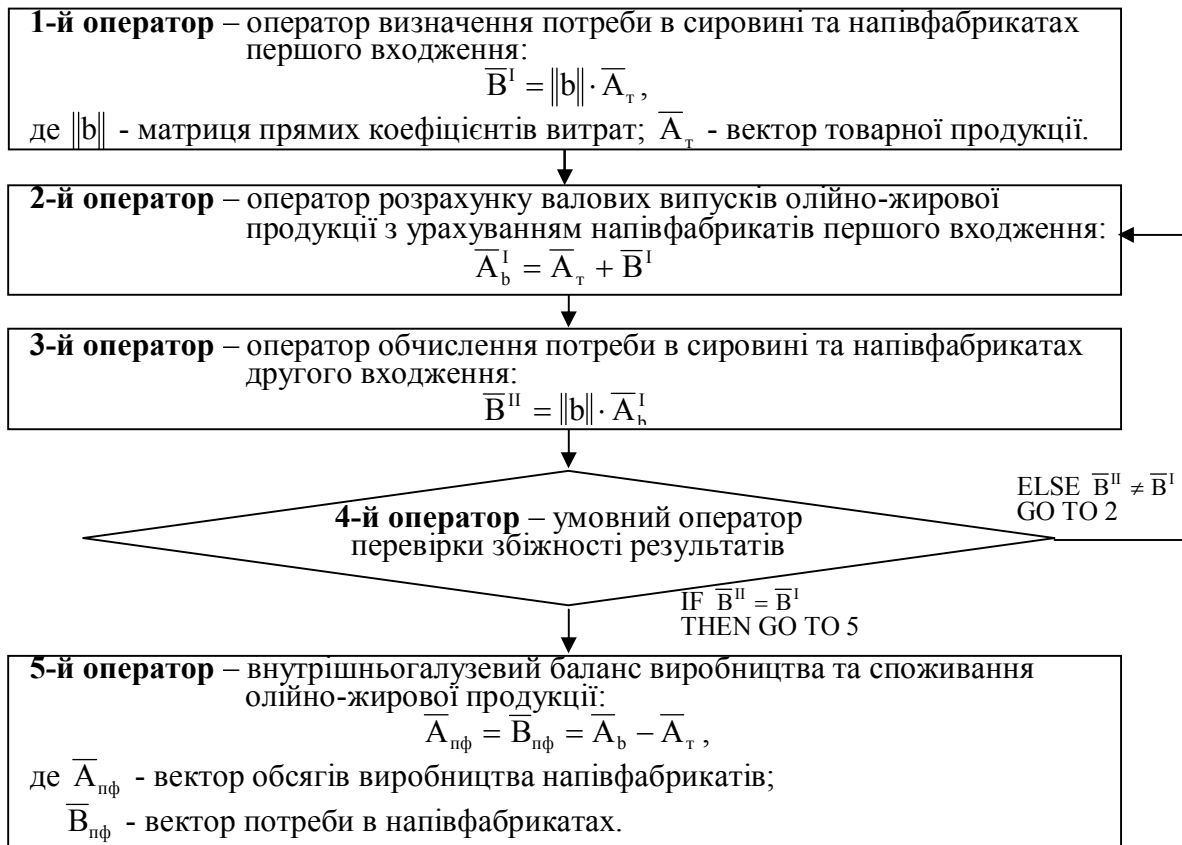

Рис. 2. Методичний підхід до формування параметрів матеріального балансу олійно-жирової галузі

Потреба в сировині та напівфабрикатах, розраховані до останньої ітерації, відповідатимуть повній потребі, а валові випуски продукції останньої ітерації відповідатимуть валовому випуску продукції олійно-жирової галузі. Результати розрахунку параметрів матеріального балансу олійно-жирової галузі наведено у табл.1.

Таблиця 1

Потреба олійно-жирової галузі в насінні соняшнику та напівфабрикатах для виробництва кінцевої (товарної) олійно-жирової продукції у 2014 р., тис. т

		Виробництво									Товарна продукція	Валова продукція
		1	2	3	4	5	6	7	8	9		
Споживання	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	269,1	0,0
	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,0
	3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	160,3	0,0
	4	0	0	0	0	0	0	0	0	0	377,0	0,0
	5	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3439,5	0,0
	6	0,625	1	0	0	0	0	0	0	0	0	168,2
	7	0,125	0	0,661	1	0	1,0093	0	0	0	0	686,3
	8	0	0	0	0	1	0	1,076	0	0	0	4178,0
	9	0	0	0	0	0	0	0	2,369	0	0	9897,7

Запропонований методичний підхід до формування матеріального балансу олійно-жирової галузі дає змогу визначати її потребу в олійній сировині та

напівфабрикатах для заданих обсягів виробництва кінцевої (товарної) продукції (нерафінованої рослинної олії, рафінованої рослинної олії, майонезу, саломасу, маргарину) на всіх рівнях економічної системи держави.

Встановлено, що відправною точкою прогнозування тенденцій розвитку олійно-жирової галузі слугує потенційний попит на рослинну олію як на внутрішньому, так і світовому ринках. Враховуючи зазначене, автором запропоновано методичний підхід до оцінки та прогнозування внутрішнього споживання рослинної олії у короткостроковій перспективі (рис. 3).

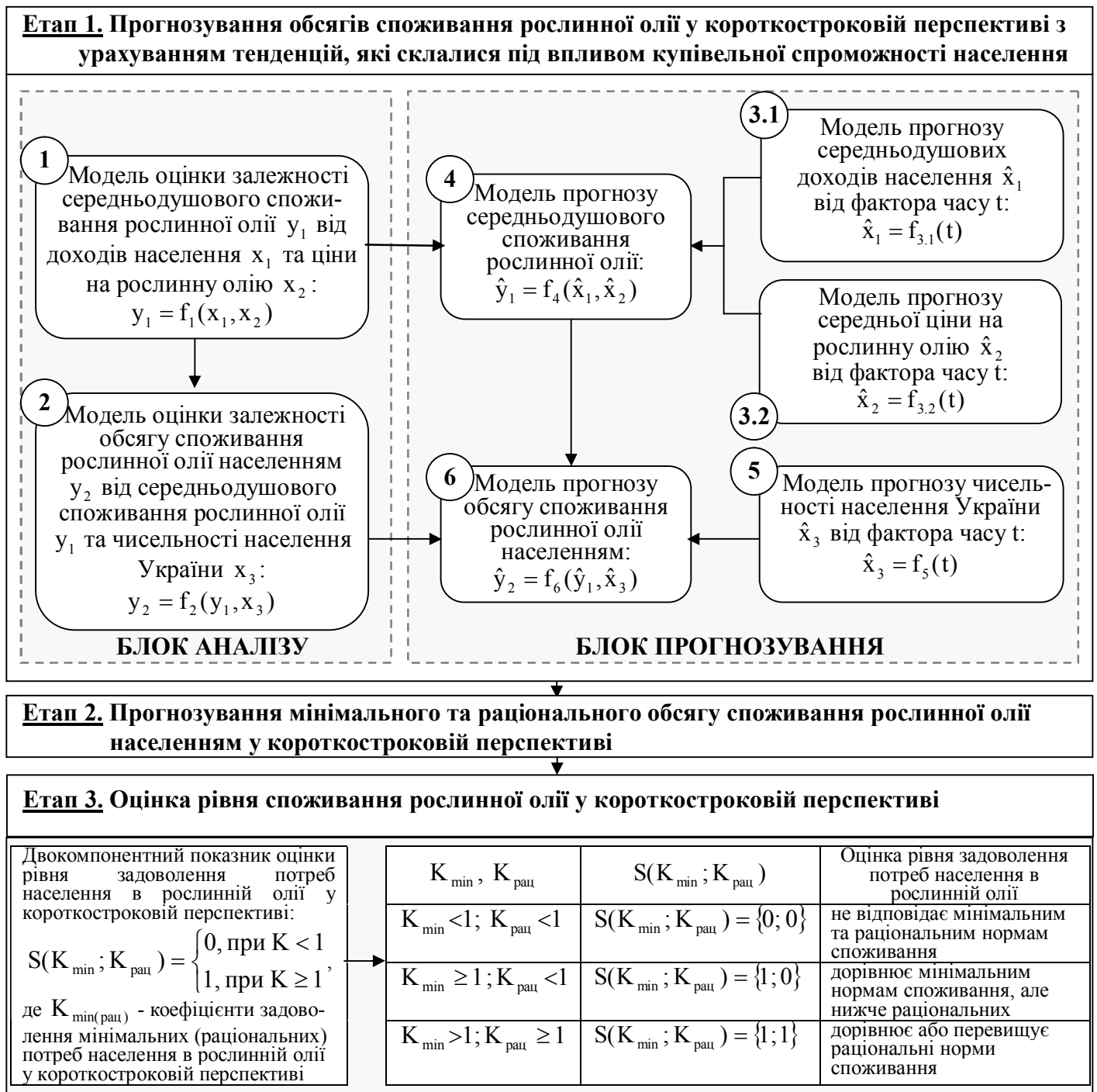

Рис. 3. Методичний підхід до оцінки та прогнозування внутрішнього споживання рослинної олії

На першому етапі для прогнозування обсягів споживання рослинної олії у короткостроковій перспективі з урахуванням тенденцій, які склалися під впливом купівельної спроможності населення, рекомендовано використовувати систему рекурсивних регресійних моделей (залежності рівня середньодушового споживання рослинної олії від середньомісячних грошових доходів населення та ціни на рослинну олію; залежності обсягів споживання рослинної олії населенням від середньодушового споживання рослинної олії і чисельності населення України) та екстраполяційних моделей прогнозу середньомісячних грошових доходів на душу населення, середньої ціни на рослинну олію і чисельності населення України від фактора часу.

На другому етапі визначається мінімальний та оптимальний (раціональний) обсяг споживання рослинної олії населенням у короткостроковій перспективі на основі прогнозованої чисельності населення та науково обґрунтованих норм споживання рослинної олії в Україні: мінімальних, які рекомендовані для розрахунку прожиткового мінімуму, та раціональних, які враховують повне задоволення потреб населення в рослинній олії та жирах.

Результати реалізації перших двох етапів та прогноз обсягів споживання рослинної олії на короткострокову перспективу представлені у табл. 2.

Таблиця 2

Прогноз обсягів споживання рослинної олії у короткостроковій перспективі

Прогноз чисельності населення України, \hat{x}_3 , млн. осіб	Прогноз середньодушового споживання рослинної олії, \hat{y}_1 , кг/рік	Прогноз обсягів споживання рослинної олії у короткостроковій перспективі, \hat{y}_2 , тис. т				
		під впливом купівельної спроможності населення			на основі норм споживання рослинної олії	
		варіант мінімум	базовий варіант	варіант максимум	мінімальних (8 кг/рік)	раціональних (13 кг/рік)
43,4	14,1	604,6	613,2	621,7	347,2	564,2
43,4	14,4	617,5	626,2	635,0	-	-
43,4	15,2	651,8	661,0	670,2	-	-
44,0	14,1	613,0	621,6	630,3	352,0	572,0
44,0	14,4	626,0	634,9	643,7	-	-
44,0	15,2	660,8	670,1	679,5	-	-
44,6	14,1	621,3	630,1	638,9	356,8	579,8
44,6	14,4	634,5	643,5	652,5	-	-
44,6	15,2	669,8	679,3	688,8	-	-

На третьому етапі проводиться оцінка рівня споживання рослинної олії у короткостроковій перспективі на основі розрахунку коефіцієнтів задоволення мінімальних і раціональних потреб населення в рослинній олії у короткостроковій перспективі та двокомпонентного показника $S(K_{\min}; K_{\text{рац}})$.

За результатами оцінювання рівня споживання рослинної олії у короткостроковій перспективі встановлено, що за всіма варіантами прогнозу (мінімум, базовий та максимум) обсяг споживання рослинної олії населенням перевищує його мінімальний та оптимальний рівень ($K_{\min} > 1$, $K_{\text{рац}} > 1$, $S(K_{\min}; K_{\text{рац}}) = \{1; 1\}$), що є свідченням повного задоволення потреб населення в рослинній олії та жирах.

Запропонований методичний підхід дає змогу визначати обсяги виробництва рослинної олії, необхідні для забезпечення у короткостроковій перспективі мінімального, раціонального та фактичного рівня споживання рослинної олії, а також обґрунтовувати вибір засобів та заходів державної підтримки розвитку олійно-жирової галузі в залежності від рівня задоволення внутрішнього попиту.

Аналіз тенденцій у споживанні рослинної олії на світовому ринку за 1999/00-2014/15 МР засвідчив, що щорічне збільшення використання рослинних олій у промисловому секторі в середньому на 12,1% та в харчовому – на 3,8% пов'язано зі стрімким розвитком біодизельної промисловості та ростом чисельності населення. Встановлено, що середньодушкове споживання рослинної олії упродовж 1999/00-2014/15 МР в економічно розвинутих країнах світу знаходилося на стабільно високому рівні (США – 32-33 кг/рік, країнах ЄС – 23-26 кг/рік), а в країнах, що розвиваються, – мало тенденцію до зростання (Туреччині - 18,4-23,7 кг/рік, країнах Південної Африки - 15,6-19,6 кг/рік, Китаї - 9,3-21,7 кг/рік, Індії - 9,1-14,9 кг/рік, Алжирі – 9,0-22,7 кг/рік).

З'ясовано, що підвищений світовий попит на рослинну олію та неспроможність деяких країн забезпечити внутрішні харчові потреби відповідною рослинною олією, сприяли активізації експорту соняшникової олії з України, частка якого у 2014/15 МР становила 52,4% її світового експорту, у зв'язку з чим першочергового значення набуває пошук ефективних форм, методів та інструментів її державної підтримки.

Порівняння вітчизняного досвіду державної підтримки розвитку олійно-жирової галузі з аналогічними процесами в зарубіжних країнах дозволило зробити висновок про необхідність її модернізації та адаптації до міжнародних правил, насамперед, європейських, що сприятиме ампліфікації експорту продукції олійно-жирової галузі та підвищенню її конкурентоспроможності на світовому ринку.

У третьому розділі – «Удосконалення державної підтримки розвитку олійно-жирової галузі України» – удосконалено методичний підхід до прогнозування обсягів виробництва соняшникової олії у короткостроковій перспективі; обґрунтовано доцільність використання програмно-цільового підходу до державної підтримки розвитку олійно-жирової галузі; запропоновано склад заходів державної підтримки розвитку олійно-жирової галузі України.

З метою визначення припустимих обсягів експорту соняшникової олії у роботі запропоновано методичний підхід до прогнозування обсягів виробництва соняшникової олії у короткостроковій перспективі (рис. 4), в основу якого покладено систему взаємозв'язаних одночасних регресійних (блок аналізу) та екстраполяційних моделей (блок прогнозу).

В блоці аналізу за допомогою системи взаємозв'язаних одночасних регресійних моделей 1-3, в яких залежна змінна попередньої моделі є незалежною змінною у наступній моделі, встановлено форму та тісноту зв'язку між ендогенною змінною рівня врожайності соняшнику та екзогенними змінними кількості внесених органічних і мінеральних добрив (модель 1); обсягами виробництва соняшнику та рівнем врожайності соняшнику, розміром посівних площ соняшника (модель 2); обсягами виробництва соняшникової олії та валовим збором соняшнику, розміром потужностей з переробки соняшнику, фактичними втратами соняшникової олії при виробництві (модель 3). Для подальшого аналізу обрано моделі з найбільшим коефіцієнтом детермінації R^2 (табл. 3).

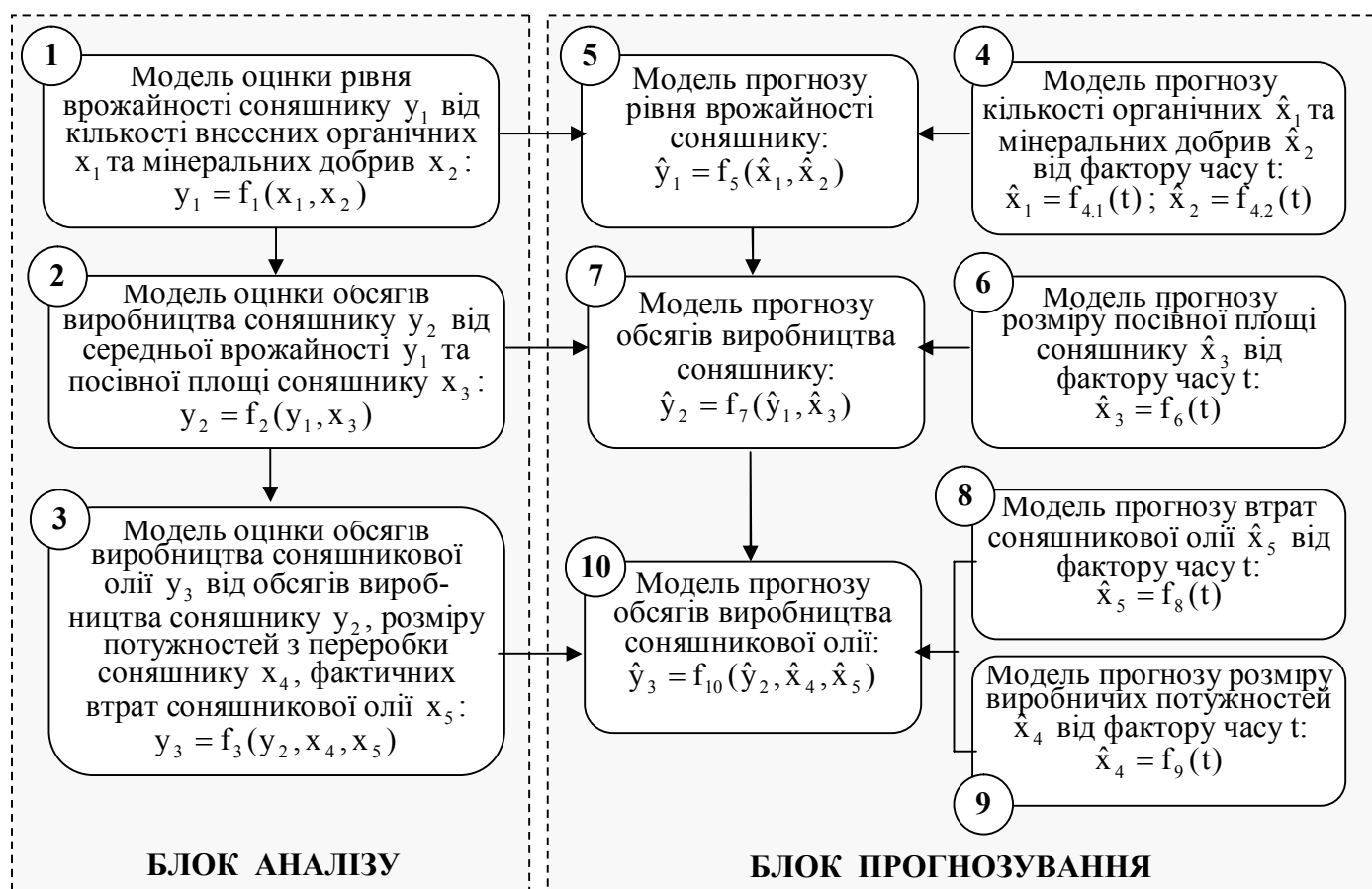

Рис. 4. Методичний підхід до прогнозування обсягів виробництва соняшникової олії

Таблиця 3

Моделі оцінки та прогнозування обсягів виробництва соняшникової олії

	Моделі	R^2
Блок аналізу	Модель 1: $y_1 = 0,556 + 2,276x_1 + 18,129x_2$, де y_1 - середня врожайність соняшнику, т/га; x_1, x_2 - кількість внесених органічних та мінеральних добрив, т/га	0,92
	Модель 2: $y_2 = 0,99 \cdot x_3 \cdot y_1$, де y_2 - виробництво соняшнику, тис. т; x_3 - посівна площа соняшнику, тис. га	0,97
	Модель 3: $y_3 = 2166,71 + 0,14y_2 + 0,12x_4 - 1386,7x_5$, де y_3 - виробництво соняшникової олії, тис. т; y_2 - обсяги виробництва соняшнику, тис. т; x_4 - розмір потужностей з переробки соняшнику, тис. т/рік; x_5 - фактичні втрати соняшникової олії при виробництві, %.	0,83
Блок прогнозування	Модель 4: $\hat{x}_2 = -0,003 + 0,003t$, де \hat{x}_2 - прогноз кількості внесених мінеральних добрив, т/га; t - змінна часу, рік	0,97
	Модель 5: $\hat{y}_1^{\min} = 0,31 + 0,906\hat{x}_1 + 13,639\hat{x}_2$; $\hat{y}_1^{\text{баз}} = 0,556 + 2,276\hat{x}_1 + 18,129\hat{x}_2$; $\hat{y}_1^{\max} = 0,801 + 3,646\hat{x}_1 + 22,619\hat{x}_2$	
	Модель 6: $\hat{x}_3 = 2581,73 + 181,14t$, де \hat{x}_3 - прогноз розміру посівної площі соняшнику, тис. га; t - змінна часу, рік.	0,89
	Модель 7: $\hat{y}_2^{\min} = 0,95\hat{y}_1\hat{x}_3$; $\hat{y}_2^{\text{баз}} = 0,99\hat{y}_1\hat{x}_3$; $\hat{y}_2^{\max} = 1,02\hat{y}_1\hat{x}_3$	
	Модель 8: $\hat{x}_5 = 1,0004 + 0,1822t - 0,0315t^2 + 0,0013t^3$, де \hat{x}_5 - прогноз втрат соняшникової олії при виробництві, %; t - змінна часу, рік.	0,85
	Модель 9: $\hat{x}_4 = 1997,86e^{0,1227t}$, де \hat{x}_4 - прогноз розміру потужностей з переробки соняшнику, тис. т/рік; t - змінна часу, рік.	0,98
	Модель 10: $\hat{y}_3^{\min} = 375,91 + 0,04\hat{y}_2 + 0,05\hat{x}_4 - 2601,04\hat{x}_5$; $\hat{y}_3^{\text{баз}} = 2166,71 + 0,14\hat{y}_2 + 0,12\hat{x}_4 - 1386,7\hat{x}_5$; $\hat{y}_3^{\max} = 3957,51 + 0,24\hat{y}_2 + 0,19\hat{x}_4 - 172,36\hat{x}_5$	

В блоці прогнозування використано властивість інерційності в часі процесів, які притаманні олійно-жировій галузі, що дозволило в результаті аналізу ретроспективних часових рядів та виявлення правил їх формування поширити отримані закономірності на майбутнє. Блок прогнозування представлено екстраполяційними моделями 4, 6, 8 та 9, результати прогнозування за якими є вхідною інформацією для моделей 5, 7 та 10, що дають змогу отримувати прогнозні значення рівня врожайності соняшнику, обсягів виробництва соняшнику та соняшникової олії на короткострокову перспективу в залежності від прогнозних значень факторів, що на них впливають.

За результатами прогнозування зроблено висновок, що найбільш вірогідним сценарієм розвитку олійно-жирової галузі на короткострокову перспективу (один рік) є базовий варіант, за яким прогнозні обсяги виробництва соняшникової олії можуть змінюватися від 2400,12 до 5255,47 тис. т. в залежності від значень валового збору насіння соняшнику, розміру виробничих потужностей з переробки соняшнику та втрат соняшникової олії при її виробництві.

Спираючись на зарубіжний досвід таких країн як США, Європейський Союз, Російська Федерація, Республік Білорусь та Казахстан, де одним з найбільш дієвих інструментів державної підтримки та комплексного розв'язання проблем розвитку олійно-жирової галузі є державні цільові програми, враховуючи відсутність таких програм підтримки олійно-жирової галузі в Україні, а також, ґрунтуючись на основних принципах побудови державних цільових програм, викладених у Законі України «Про державні цільові програми», Порядку розроблення та виконання державних цільових програм, Тимчасових методичних рекомендаціях щодо розроблення державних цільових програм, та результатах прогнозування обсягів споживання і виробництва рослинної олії у короткостроковій перспективі, у роботі запропоновано типові структуру та склад розділів державної цільової програми розвитку олійно-жирової галузі в Україні.

Доведено, що державна цільова програма розвитку олійно-жирової галузі повинна орієнтуватися на створення сприятливих організаційно-економічних умов для нарощування її експортного потенціалу та збільшення обсягів експорту олійно-жирової продукції. Визначено коло завдань у даному напрямку, серед яких: підвищення конкурентоспроможності вітчизняної олійно-жирової продукції на внутрішньому і світовому ринках; модернізація виробництва та нарощування переробних потужностей олійно-жирової галузі; збільшення обсягів виробництва насіння соняшнику та підвищення рівня забезпеченості ним переробних потужностей олійно-жирової галузі; удосконалення нормативно-правового, інформаційно-аналітичного та методичного забезпечення державної підтримки розвитку олійно-жирової галузі.

Запропоновано склад першочергових заходів державної підтримки розвитку олійно-жирової галузі в Україні, до яких віднесено модернізацію й гармонізацію української системи технічного регулювання, стандартизації, процедур оцінки відповідності та контролю за безпечністю олійно-жирової продукції згідно міжнародних та європейських правил, практична реалізація яких дасть змогу підвищити якість, безпечність, конкурентоспроможність олійно-жирової продукції, спростити її доступ на світовий ринок за рахунок зниження нетарифних бар'єрів та наростити експорт продукції олійно-жирової галузі з більшою доданою вартістю.

Надання фінансової підтримки суб'єктам господарювання олійно-жирової галузі через механізм здешевлення кредитів у режимі кредитної субсидії та податкового інвестиційного кредиту для реалізації інноваційних програм дозволить підвищити техніко-економічні показники, прибутковість та енергоефективність експорто-орієнтованих виробництв олійно-жирової галузі, прозорість та ефективність використання бюджетних коштів. Збереження спеціального режиму оподаткування податком на додану вартість для сільськогосподарських товаровиробників олійної сировини, розвиток кооперації та вертикальної інтеграції в олійно-жировій галузі, розробка та впровадження сучасних інтенсивних технологій вирощування соняшнику та інших олійних культур дозволить підвищити рівень забезпеченості ними переробних потужностей олійно-жирової галузі та раціональність використання земельних ресурсів. Удосконалення нормативно-правового, інформаційно-аналітичного та методичного забезпечення державної підтримки розвитку олійно-жирової галузі стане у підґрунті підвищення обґрунтованості прийняття управлінських рішень на рівні суб'єктів господарювання, галузевому та державному рівнях.

ВИСНОВКИ

Результатом дисертаційної роботи є вирішення науково-прикладної задачі подальшого розвитку теоретико-методичних положень і практичних рекомендацій щодо прогнозування та державної підтримки розвитку олійно-жирової галузі в Україні. За результатами проведеного дослідження сформульовано такі висновки:

1. Узагальнення сучасних наукових уявлень до розуміння економічного змісту категорій «регулювання», «державне регулювання», «підтримка», «державна підтримка», «розвиток» та «галузь» дало змогу удосконалити визначення категорії «державна підтримка розвитку галузі» як складової державного регулювання, що ґрунтується на побудові вірогідних прогнозів її розвитку.

2. В результаті побудови продуктового дерева комплексного використання олійної сировини та схеми міжвиробничих зв'язків в олійно-жировій галузі отримано матеріальний баланс, який став основою для визначення ресурсних потреб олійно-жирової галузі в олійній сировині і напівфабрикатах для заданих обсягів виробництва товарної продукції на всіх рівнях економічної системи держави.

3. Проведена у роботі оцінка впливу зміни середньомісячних грошових доходів населення та середньої ціни рослинної олії на рівень її споживання населенням, а також впливу зміни чисельності населення України та середньодушового споживання рослинної олії на її внутрішнє споживання дала змогу отримати короткостроковий прогноз обсягів внутрішнього споживання рослинної олії населенням. Запропонований методичний підхід дає змогу визначати обсяги виробництва рослинної олії, необхідні для забезпечення у короткостроковій перспективі мінімального, раціонального та фактичного рівня споживання рослинної олії, а також здійснювати обґрунтований вибір засобів та заходів державної підтримки розвитку олійно-жирової галузі в залежності від рівня задоволення внутрішнього попиту.

4. Проведений у роботі аналіз впливу кількості внесених органічних та мінеральних добрив на рівень врожайності соняшнику; розміру посівних площ та рівня врожайності соняшнику на обсяги його виробництва; валового збору насіння

соняшнику, розміру переробних потужностей та фактичних втрат соняшникової олії на обсяги її виробництва став підґрунтям для побудови прогнозу обсягів виробництва соняшникової олії на короткострокову перспективу, що, в свою чергу, дозволило визначити припустимі обсяги експорту соняшникової олії та сформувавши склад заходів державної підтримки розвитку олійно-жирової галузі, спрямованих на розширення її експортної складової.

5. Узагальнення вітчизняного та світового досвіду державної підтримки олійно-жирової галузі, а також результати прогнозування обсягів споживання та виробництва рослинної олії на короткострокову перспективу дозволили сформувавши склад першочергових заходів державної підтримки розвитку олійно-жирової галузі на засадах програмно-цільового підходу, практична реалізація яких дасть змогу створити сприятливі організаційно-економічні умови для нарощування її експортного потенціалу та збільшення обсягів експорту олійно-жирової продукції.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Розділи у колективних монографіях

1. Жадан Т.А. Концептуальні підходи до еволюційних процесів розвитку олійно-жирової галузі / Т.А. Жадан, О.В. Сиром'ятникова // Дослідження та оптимізація економічних процесів: кол. монографія / За ред. О.В. Манойленко, В.О. Матросовой. – Х.: «Цифрова друкарня № 1», 2012. – С. 390-402. – 0,72 д.а. *Особистий внесок*: - розглянуто концептуальні підходи до опису еволюційних процесів розвитку та обґрунтовано доцільність використання біологічного підходу до економічних процесів розвитку олійно-жирової галузі. - (0,65 д.а.).

Статті у наукових фахових виданнях

2. Жадан Т.А. Економічна сутність прогнозування: дослідження основних підходів / Т.А. Жадан // Вісник Житомирського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки. – 2011. - № 3 (57). – С. 242-246. – 0,96 д.а.

3. Жадан Т.А. Методологія прогнозування розвитку виробництва / Т.А. Жадан // Вісник НТУ «ХП», Збірник наукових праць. Тематичний випуск: «Технічний прогрес і ефективність виробництва». – 2004. - № 10. – С. 8-13. – 0,25 д.а.

4. Жадан Т.А. Моделювання забезпечення сировиною розвитку виробництва / Т.А. Жадан // Вісник НТУ «ХП», Збірник наукових праць. Тематичний випуск: «Технічний прогрес і ефективність виробництва». – 2005. - № 3. – С. 30 – 40. - 0,44 д.а.

5. Жадан Т.А. Наукові підходи в прогнозуванні розвитку виробництва / Т.А. Жадан // Вісник НТУ «ХП», Збірник наукових праць. Тематичний випуск: «Технічний прогрес і ефективність виробництва». – 2004. - № 25. – С. 117-122. – 0,38 д.а.

6. Жадан Т.А. Основні етапи становлення та розвитку державної підтримки олійно-жирової галузі України / Т.А. Жадан // Глобальні та національні проблеми економіки. Електронне наукове фахове видання. – 2015. - Випуск 7. – С. 133-139. – 0,8 д.а.

7. Жадан Т.А. Оцінка попиту в продукції / Т.А. Жадан // Вісник НТУ «ХП», Збірник наукових праць. Тематичний випуск: «Технічний прогрес і ефективність виробництва». – 2005. - № 4. – С. 3-12. – 0,44 д.а.

8. Жадан Т.А. Оцінка та прогнозування попиту на продукцію олійно-жирової галузі України / Т.А. Жадан // Науковий журнал «Бізнес Інформ». – 2014. - № 9 (440). – С. 172–178. - *(журнал представлено у більш ніж 20 міжнародних наукометричних базах даних, депозитаріях та пошукових системах, серед яких Ulrichsweb, RePEc, PIHЦ, Index Copernicus, DOAJ, Cite Factor, Academic Journals Database, WorldCat, SUNCAT, COPAC тощо)*. – 0,7 д.а.

9. Жадан Т.А. Потенційні можливості виробничих потужностей олійно-жирової галузі промисловості / Т.А. Жадан // Економічні науки. Серія «Економіка та менеджмент». Збірник наукових праць Луцький державний технічний університет. – 2006. - Випуск 3 (10) – Ч.1. – С. 138-145. – 0,49 д.а.

10. Жадан Т.А. Прогнозування основних показників розвитку олійно-жирової галузі у короткостроковій перспективі / Т.А. Жадан // Моделювання регіональної економіки. Збірник наукових праць. - 2014. – № 2(24). – С. 28-41. – 0,69 д.а.

11. Жадан Т.А. Програмно-цільовий підхід до державної підтримки розвитку олійно-жирової галузі / Т.А. Жадан // Науково-практичний журнал «Агросвіт». – 2014. - № 5. – С. 63-71. – 1,4 д.а.

12. Жадан Т.А. Сучасне трактування економічного змісту державної підтримки розвитку олійно-жирової галузі / Т.А. Жадан // Науково-практичний журнал «Агросвіт». – 2013. - № 4. – С. 33-40. – 1,1 д.а.

13. Каретникова В.С. Удосконалення системи показників якості олійно-жирової продукції / В.С. Каретникова, Т.А. Жадан, Н.Б. Токар / Вісник Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут». Збірник наукових праць. Тематичний випуск: технічний прогрес і ефективність виробництва. – 2008. - № 18. – С. 3-6. – 0,33 д.а. *Особистий внесок*: - обґрунтовано необхідність адаптації показників якості та безпечності олійно-жирової продукції до міжнародних та європейських норм та доцільність впровадження суб'єктами господарювання олійно-жирової галузі стандартів якості НАССР, враховуючи перспективи приєднання України до СОТ. - (0,11 д.а.).

14. Каретникова В.С. Управління ефективним використанням сировинних та матеріальних ресурсів галузі, підприємства / В.С. Каретникова, Т.А. Жадан, Н.Б. Токар // Вісник Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут». Збірник наукових праць. Тематичний випуск: технічний прогрес і ефективність виробництва. – 2006. - № 41 (2). – С. 166-170. – 0,32 д.а. *Особистий внесок*: обґрунтовано доцільність використання відходів виробництва соняшникової олії - лушпиння соняшника в якості нетрадиційного та відновлюваного джерела енергії для отримання технологічного пару для виробничих потреб олійно-жирової галузі, що дозволить скоротити енерговитрати та знизити собівартість готової продукції. - (0,1 д.а.).

15. Манойленко О.В. Місце і роль олійно-жирової галузі в національній економіці України / О.В. Манойленко, Т.А. Жадан // Журнал «Проблеми економіки». – 2013. - №1. – С.49-56. – 1,12 д.а. *(журнал представлено у більш ніж 20 міжнародних наукометричних базах даних, депозитаріях та пошукових системах, серед яких Ulrichsweb, RePEc, PIHЦ, Index Copernicus, DOAJ, EBSCOhost, Cite Factor, Academic Journals Database, WorldCat, SUNCAT, COPAC тощо)*. *Особистий внесок*: - визначено

місце і роль олійно-жирової галузі в національній економіці України та обґрунтовано необхідність її державної підтримки. - (1,0 д.а.).

16. Маноїленко О.В. Специфічні особливості олійно-жирової галузі як об'єктивна необхідність її державної підтримки / О.В. Маноїленко, Т.А. Жадан // Всеукраїнський науково-виробничий журнал «Інноваційна економіка». – 2013. - № 1 (39). – С. 12-15. – 0,54 д.а. *Особистий внесок*: - визначено проблеми та розкрито специфічні особливості розвитку олійно-жирової галузі в сучасних умовах господарювання, обґрунтовано необхідність її державної підтримки. - (0,44 д.а.).

Статті в іноземних наукових періодичних виданнях

17. Жадан Т.А. Прогнозирование развития масложировой отрасли Украины как элемента государственной регуляторной политики / Т.А. Жадан // Вестник Белгородского университета кооперации, экономики и права. – 2013. – Выпуск 3 (47). - С. 394-400. – 0,7 д.а.

Наукові праці в інших виданнях

18. Жадан Т.А. Економічний зміст державної підтримки та її роль у підвищенні конкурентоспроможності олійно-жирової галузі / Т.А. Жадан // Конкурентоспроможність економіки України: теорії, моделі, механізми: матеріали II-ої міжнародної наук.-практ. конф., 25-26 січня 2013 р., - м. Дніпропетровськ / ред. кол.: В.М. Шаповал [та ін.]. – Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2013. – С. 119-120. – 0,21 д.а.

19. Жадан Т.А. Математичне моделювання розвитку виробництва продукції / Т.А. Жадан // Дослідження та оптимізація економічних процесів «Оптимум - 2006». Труды V-ї міжнародної науково-практичної конференції 23-24 листопада 2006 р. – Харків: НТУ «ХП», 2006. – С.64-65. – 0,05 д.а.

20. Жадан Т.А. Напрями підвищення рівня забезпеченості насінням соняшнику олійно-жирової галузі України / Т.А. Жадан // Соціально-економічний розвиток України та її регіонів: проблеми науки та практики: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 25-26 вересня 2015 р.) / відп. за випуск д.е.н., проф. С.О. Якубовський. – Одеса : ОНУ імені І.І. Мечникова, 2015. – У 2-х частинах. – Ч. 1. - С. 62-66. – 0,27 д.а.

21. Жадан Т.А. Об'єктивна обумовленість державної підтримки розвитку олійно-жирової галузі / Т.А. Жадан // Труды VIII-ої Міжнародної науково-практичної конференції «Дослідження та оптимізація економічних процесів (Оптимум – 2012)» 6-7 грудня 2012 р. – Х.: НТУ «ХП», 2012. – С.189-191. – 0,2 д.а.

22. Жадан Т.А. Основні напрямки підвищення конкурентоспроможності вітчизняної олійно-жирової продукції на світовому ринку / Т.А. Жадан // Перспективи розвитку ринкової економіки на засадах конкурентоспроможності, інноваційності та сталості: матеріали міжнародної наук.-практ. конф., 14-15 лютого 2014 р., Національний гірничий університет. – Дніпропетровськ: Видавничий дім «Гельветика», 2014. – С. 86-88. – 0,27 д.а.

23. Жадан Т.А. Особливості державної підтримки агропромислового виробництва та олійно-жирової галузі в зарубіжних країнах / Т.А. Жадан // Труды IX-ої Міжнародної науково-практичної конференції «Дослідження та оптимізація

економічних процесів «Оптимум – 2013», 3-5 грудня 2013 р. – Х.: НТУ «ХП», 2013. – С. 111-115. – 0,11 д.а.

24. Жадан Т.А. Проблеми розвитку олійно-жирової галузі та необхідність її державної підтримки / Т.А. Жадан // Матеріали II-ї Міжнародної науково-практичної Internet-конференції студентів і молодих вчених «Стратегії інноваційного розвитку економіки України: проблеми перспективи, ефективність», 7 грудня 2011 р. – Харків: НТУ «ХП», 2011. - С.93-95. – 0,11 д.а.

25. Жадан Т.А. Теоретико-методичні аспекти державної підтримки розвитку олійно-жирової галузі / Т.А. Жадан // Матеріали III Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції «Проблеми та перспективи розвитку української науки на початку третього тисячоліття» 14-16 грудня 2011 р. – Переяслав-Хмельницький, 2011. – С. 15-16. – 0,26 д.а.

26. Жадан Т.А. Теоретичні та методичні аспекти прогнозування розвитку олійно-жирової галузі / Т.А. Жадан // Розвиток національних економік в умовах глобальної нестабільності: матеріали першої міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса 15-16 лютого 2013 р.) / ред. кол.: С.О. Якубовський [та ін.]. – О.: Видавничий дім «Гельветика», 2013. – С.103-104. – 0,22 д.а.

27. Жадан Т.А. Формування матеріального балансу щодо забезпечення сировинними ресурсами олійно-жирової галузі України / Т.А. Жадан // Стратегічні напрями соціально-економічного розвитку держави в умовах глобалізації: збірник тез II Міжнародної науково-практичної конференції (м. Хмельницький, 8–9 жовтня 2015 року); за заг. ред. д.е.н., проф. Синчака В.П. – Хмельницький: Хмельницький університет управління та права, 2015. - С. 101-104. – 0,25 д.а.

28. Жадан Т.А. Цілі, напрями та основні принципи державної політики підтримки розвитку олійно-жирової галузі / Т.А. Жадан // Інформаційні технології: наука, техніка, технологія, освіта, здоров'я. Тези доповідей XX міжнародної науково-практичної конференції ч. III (15-17 травня 2012 р., Харків). – Харків: НТУ «ХП», 2012. – С.137. – 0,05 д.а.

29. Жадан Т.А. Шляхи удосконалення фінансово-кредитної підтримки суб'єктів господарювання олійно-жирової галузі / Т.А. Жадан // Сучасні наукові підходи до стабільного економічного розвитку та економічної безпеки: матеріали міжнародної наук.-практ. конф., 21-22 лютого 2014 р., Чернігівський державний технологічний університет. – Чернігів: Видавничий дім «Гельветика», 2014. – С. 187-189. – 0,23 д.а.

АНОТАЦІЯ

Жадан Т.А. Прогнозування і державна підтримка розвитку олійно-жирової галузі. - Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.03 - економіка та управління національним господарством. / Науково-дослідний центр індустріальних проблем розвитку НАН України. - Харків, 2016.

Дисертація присвячена вирішенню науково-прикладної задачі подальшого розвитку теоретико-методичних положень і практичних рекомендацій щодо прогнозування та державної підтримки розвитку олійно-жирової галузі в Україні.

Визначено місце і роль олійно-жирової галузі в національній економіці України та обґрунтовано необхідність її державної підтримки. Уточнено сутність категорії «державна підтримка розвитку галузі». Проаналізовано сучасний стан сировинної бази та виробництва в олійно-жировій галузі України. Розроблено матеріальний баланс олійно-жирової галузі. Визначено основні тенденції у споживанні рослинної олії на внутрішньому та зовнішньому ринках. Удосконалено методичний підхід до оцінки та прогнозування внутрішнього споживання рослинної олії у короткостроковій перспективі. Узагальнено вітчизняний та світовий досвід державної підтримки розвитку олійно-жирової галузі. Запропоновано методичний підхід до прогнозування обсягів виробництва соняшникової олії у короткостроковій перспективі. Запропоновано склад заходів державної підтримки розвитку олійно-жирової галузі України на засадах програмно-цільового підходу.

Ключові слова: прогнозування, державна підтримка, розвиток олійно-жирової галузі, матеріальний баланс, споживання, експорт, програмно-цільовий підхід.

АННОТАЦИЯ

Жадан Т.А. Прогнозирование и государственная поддержка развития масложировой отрасли. - Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.03 - экономика и управление национальным хозяйством. / Научно-исследовательский центр индустриальных проблем развития НАН Украины. - Харьков, 2016.

Диссертация посвящена решению научно-прикладной задачи дальнейшего развития теоретико-методических положений и практических рекомендаций по прогнозированию и государственной поддержке развития масложировой отрасли в Украине.

В работе определено место и роль масложировой отрасли в национальной экономике Украины и обоснована необходимость её государственной поддержки. Уточнена сущность категории «государственная поддержка развития масложировой отрасли». Проанализировано современное состояние сырьевой базы и производства в масложировой отрасли Украины. Разработан материальный баланс масложировой отрасли, который базируется на детерминированному на стадии переработки продуктом дереве комплексного использования масличного сырья и интегративной системе межпроизводственных связей, что позволяет определять ресурсные потребности масложировой отрасли в масличном сырье и полуфабрикатах на всех уровнях экономической системы государства.

Определены основные тенденции в потреблении растительного масла на внутреннем и внешнем рынках. Усовершенствован методический подход по оценке и прогнозированию внутреннего потребления растительного масла на краткосрочную перспективу с учетом минимального, рационального и фактического уровня его потребления населением. Обобщен отечественный и мировой опыт государственной поддержки развития масложировой отрасли. Предложен методический подход к прогнозированию объемов производства подсолнечного масла в краткосрочной перспективе. Обоснована целесообразность использования программно-целевого подхода к государственной поддержке развития масложировой отрасли. Предложен

комплекс мероприятий государственной поддержки развития масложировой отрасли Украины, базирующихся на принципах программно-целевого подхода и ориентированных на создание благоприятных организационно-экономических условий для наращивания экспортного потенциала и увеличения экспорта масложировой продукции.

Ключевые слова: прогнозирование, государственная поддержка, развитие масложировой отрасли, материальный баланс, потребление, экспорт, программно-целевой подход.

SUMMARY

Zhadan T.A. Forecasting and state support for development of the fat-and-oil industry. - Manuscript.

Thesis for the candidate degree in economics by speciality 08.00.03 - Economics and Management of National Economy. - Research center of industrial problems of development of Ukraine national academy of science, Kharkiv, 2016.

The thesis is aimed at solving applied scientific task of further developing the theoretical-methodical and practical recommendations for forecasting and state support of development of the fat-and-oil industry in Ukraine.

The place and role of fat-and-oil industry in the national economy of Ukraine have been identified and the need of its state support it has been proven. The essence of the of "state support for development of fat-and-oil industry" category has been refined. The modern states of the raw material base and production in the fat-and-oil industry of Ukraine have been analyzed. The material balance of the fat-and-oil industry was constructed. The main trends of consumption of vegetable oil in the domestic and foreign markets have been identified. Methodical maintenance of the assessment and forecasting of domestic consumption of vegetable oil in the short term has been improved. Domestic and international experiences of state support for the development of fat-and-oil industry have been generalized. The methodical approach to forecasting the volume of sunflower oil production in the short term has been proposed. Complex of state support's measures of the development of fat-and-oil industry in Ukraine on the basis of program-oriented approach have been proposed.

Keywords: forecasting, state support, the development of the fat-and-oil industry, material balance, consumption, export, program-oriented approach.

Підписано до друку 20.04.2016. Формат 60×90/16.

Папір офсетний. Обсяг 0,9 ум.-друк. арк. Друк різнограф.

Наклад 100 прим. Зам. № _____. Безкоштовно.

Надруковано у центрі оперативної поліграфії ТОВ «Рейтинг»

61003, Україна, м. Харків, пров. Соляниківський, 4,

т. 8 (057) 771-00-92, 771-00-96.